

DE MUNTKLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 69 -

januari-februari-maart 2011

De camee en de drie tumuli van Grimde in de schijnwerpers

Vz: De beeltenis van keizer Augustus.

Kz: De drie tumuli met wolkendek en enkele bomen met daarboven de tekst TUMULI TE GRIMDE, onderaan in Latijn het jaartal MDCCCXCII (1892), rondom EGMP NUMISMATICA TIENEN 11 NOV. '79. In de afsnede staat een bij boven twee gekruiste lauriertakken, die met een lint samengebonden zijn.

Slagaantal: vermeil: 30 mm Ø 15 g, 150 ex. (medailleslag) en 50 ex. (muntslag).
zilver: 30 mm Ø 15 g, 150 ex. (medailleslag) en 50 ex. (muntslag).
brons: 30 mm Ø 12 g, 150 ex. (medailleslag) en 50 ex. (muntslag).
lood: 30 mm Ø 15 g, 15 ex. (medailleslag).

Graveur: P. Fisch (voorzijde) en C. Magnien (keerzijde).

Atelier: Fibru-Fisch, Brussel.

11 november 1979

Ter gelegenheid van hun internationale numismatische dag, liet Numismatica Tienen een penning slaan van de Romeinse camee.

Historiek

De tumuli van Grimde bevinden zich langs de oude weg die naar Tongeren liep en zo verder naar Keulen. Ze liggen aan de oostkant van de stad richting Sint-Truiden en ongeveer 2,5 km van het centrum van Tienen.

De drie tumuli van Grimde, het graf van Marcus Probus Burrus. Foto: Pierre Degel.

De tumulus, het dichtst bij de stad is de minst hoge. Hij heeft de vorm van een afgeplatte kegel en is 8 meter hoog. Aan de basis heeft hij een omtrek van 80 meter en is begroeid met gras en struikgewas. De middelste bevindt zich op 13 meter en op 10 meter van de derde. Hij is ongeveer 11 meter hoog en heeft aan de basis een omtrek van 90 meter. De derde tumulus (het dichtst bij Hakendover) is 12 meter hoog met aan de basis een omtrek van 83 meter. Zoals de twee andere tumuli heeft hij de vorm van een afgeknotte kegel en een identieke begroeiing.

Als oud-inwoner van Grimde denk ik met een beetje nostalgie terug aan mijn jeugd. Wij gingen toen spelen op de “drie tommen”, want zo worden ze in de volksmond genoemd. Op de gemeenteschool voor jongens, die gelegen was aan de Sint-Truidensesteenweg en schuins over de tumuli, vertelde meester Vanaerschot ons dat de tumuli grafheuvels waren en het graf van een Romeinse generaal. Zo hadden de Romeinen de gewoonte wanneer één van hun generaals of veldheren sneuvelde, hem langs een grote heerbaan te begraven. Het ontstaan van de drie aarden heuvels werd toegeschreven aan de traditie dat iedere soldaat een schep aarde op het graf wierp als laatste eerbetoon. Als kind hebben we tijdens de vakanties menig veldslag geleverd tussen de “Oude Belgen” en de “Romeinen” met de “drie tommen” als decor.

Later, tijdens mijn zoektocht naar de geschiedenis van Grimde en Tienen, las ik het volgende van onze geschiedschrijvers: “Allerlei volkse verhalen deden de ronde over het ontstaan van de heuvels. Gekoppeld aan de legende van de kerk van Hakendover werd lange tijd beweerd dat zij de begraafplaats vormden van de drie maagden die aan de basis lagen van de kerkstichting. In het volksgeloof dwaalden de geesten van Blanche, Claire en Candide, de legendarische afstammelingen van de Romeinse keizer Augustus, eeuwig rond de drie heuvels waar zij hun laatste rustplaats vonden.

Vroeger werden de heuvels toegeschreven aan de Kelten. Geleidelijk raakte men in de 19de eeuw overtuigd van hun Romeinse origine. Toen werd algemeen aanvaard dat hier een Romeinse generaal begraven lag”.

De “tommen” prikkelden de nieuwsgierigheid van de voorbijtrekkende legers. Regelmatig werd er dan ook gezocht naar een eventuele schat. Volgens bepaalde bronnen waren het vooral de troepen van Lodewijk XIV die zich aan dergelijke praktijken bezondigden.

Maar wat stak er in de “tommen”?

“Het was de vermaarde Société d’Archéologie de Bruxelles, die in 1892 het initiatief nam tot een meer gedetailleerd onderzoek. De opgravingen zouden onder de leiding staan van algemeen secretaris baron Alfred de Loë. Hij werd bijgestaan door zijn collega’s J. Polis, de graaf de Looz-Corswarem en Ch. Dens. Op 10 oktober 1892 ging men van start met een systematisch onderzoek van de drie tumuli. De werken duurden tot eind december van het zelfde jaar. In de drie tumuli werden gangen gegraven waarbij steeds werd getracht de grafkamer te bereiken. Deze methode bleek succes te hebben voor heuvel één en drie.

De meest westelijk gelegen heuvel was het eerst aan de beurt en bleek ongeschonden te zijn. In de grafkamer, die de vorm had van een vierkant (3 m × 3 m), vond men zevenentwintig voorwerpen waarvan men onmiddellijk vermoedde dat ze van een uitzonderlijke waarde waren. Al de glazen en aardn voorwerpen die men er aantrof waren echter gebroken door het instorten van het plafond. Er werd bijna geen aardewerk gevonden maar wel brons, glas en juwelen. Enkele van deze juwelen bevonden zich in een kistje met daarin de beroemde camee.

Foto: Museum Het Toreke

Beschrijving:

De camee meet 5 bij 4 cm en is vervat in een opengewerkt gouden montuur. De gouden achterzijde is voorzien van een bronzen naald. De figuur is gesneden in sardonyx, een veelkleurig agaat die vooral voor het snijden van cameeën gebruikt wordt. De onderste laag is dieprood. Het portret van de jonge Octavianus, ook gekend als keizer Augustus en achterneef van Caesar, is parelmoerwit met een rode schijn in de fijn uitgewerkte haardos.

Een tweede mooi voorwerp is een opengewerkte gouden ring, fijn uitgesneden met tussen twee rijen amazoneschilden de woorden CONCORDI COMMVN. Aan de voorkant is een rechthoekige, eveneens uitgesneden plaat,

met palmetten versierd. Dit zou verwijzen naar de woorden CONCORDIAE COMMVN(I), wat in het Nederlands betekent: als een overeenkomst in goede verstandhouding. Het opschrift versterkt het vermoeden dat het hier om een verlovingsring (annulus pronubus) gaat. Dit type van ring komt slechts zelden voor in Gallo-Romeins België.

Het derde juweel is een schijfvormige bronzen mantelspeld met een diameter van 4,5 cm. Deze fibula is aan de voorzijde bezet met verguld zilverblad en versierd met drie concentrische kringen van zilveren kraaltjes. Het geheel was gezet in een zilveren lijstje en vermoedelijk te situeren in het Rijnlands-Belgisch gebied.

Verder bestaat de vondst uit een aantal glazen voorwerpen waaronder:

- Een mooie bolvormige 20 cm hoge vaas uit doorschijnend glas met talrijke gegraveerde kringen versierd.
- Een bronzen wijnkan waarvan het handvat met Menaden- en leeuwenkop opgesmukt is.
- Een fraaie bronzen patera met geribd handvat, uitlopend op een gebaard Ammonshoofd.
- Een klein zilveren doosje.
- Resten van een tafeltje of vouwstoeltje met bronzen poten.
- Fragmenten van bronzen paardentuig, waaruit zou kunnen afgeleid worden dat een wagen in het graf werd bijgezet.
- Een 7 cm lang knipmes met ombogen ijzeren blad en benen handvat dat een vrouwenbuste voorstelt.

De tweede grafheuvel bevatte geen enkel voorwerp. Tijdens het onderzoek stelde men vast dat de tumulus doorgraven was, doch blijkbaar bevond er zich geen grafkamer in. Wel bemerkte men dat er in midden van de heuvel een houten paal had gestaan, waarschijnlijk om hem symmetrisch te kunnen opbouwen.

De derde grafheuvel bevatte opnieuw een grote grafkelder van 5 m op 3 m en hij was met hout geschoeid. De resten van een veertiental grafgiftten, allen gebroken, lagen er door elkaar geworpen samen met brandresten en stukjes steen. Dit leverde alleen aardewerk op: gewone kruiken, amforen, fijn gevernist vaatwerk, urnen en een versierde sigillat kom. Tevens werden er nog een aantal kleinere voorwerpen gevonden zoals ivoren beslagplaatjes van een koffertje waarvan een met een in reliëf uitgebeelde Amor en de gouden kop van een speld. De belangrijkste vondst betrof echter een hol, vierkant gouden staafje, 27 mm lang met op de vier zijden de letters MPRO/BIUS/BVR/RVS. Hetgeen de volledige Romeinse naam is met praenomen, gentilicum en cognomen van een zekere Marcus Probius Burrus. Deze naam is duidelijk van Gallische oorsprong.

De grafheuvels werden door de onderzoekers gedateerd rond het einde van de 1ste eeuw na Christus.”

*De originele ring met het opschrift
CONCORDI COMMVN.*

Foto: Museum Het Toreke.

De verkoop van de vondsten

“De vondsten waren van grote waarde. Vooral de camee was een absolute blikvanger. Dit uniek stuk haalde alle Belgische dag- en weekbladen en vond ook weerklank in de buitenlandse pers.

Op 23 juni 1894 maakte men de condities van de verkoop van de camee, de ring en de fibula bekend. De datum van de veiling werd vastgesteld op 27 september 1894 en zou plaatsvinden in de nieuwe zaal van de Kruisboog om 2 uur in de namiddag. Er werden advertenties geplaatst in alle belangrijke Belgische dagbladen. De Tiense deurwaarder Denis Vaes werd als veilingmeester aangesteld. De kosten van de verkoop werden vastgesteld op 5 % van de aanbesteding en waren contant betaalbaar.

De koninklijke familie kwam de vondsten bewonderen te Tienen op 26 augustus 1894. De openbare verkoop was een succes. De camee werd verkocht voor het toen astronomisch bedrag van 30.000 frank. De ring haalde het bedrag van 1.500 frank en de fibula 450 frank. De resterende voorwerpen werden verkocht voor het bedrag van 654,61 frank.

De ronde fibula en de andere voorwerpen, waaronder het gouden staafje met de vermelding M(arcus) Probius Burrus, kwamen in het Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis terecht. Voor de twee meest kostbare voorwerpen daagden andere, meer kapitaalkrachtige, kopers op. Twee uit Parijs afkomstige vertegenwoordigers van baron Edmond de Rothschild haalden uiteindelijk de buit binnen. De Rothschilds waren een machtige bankiersfamilie met vertakkingen in Frankfurt, Wenen, Londen, Napels en Parijs. Edmond was de zoon van de stichter van de Franse tak. Hij hield zich weinig actief bezig met bankieren, maar was des te meer begaan met het verzamelen van kunst en antiquiteiten. Hij sponsorde ondermeer opgravingen in Egypte, Syrië en Palestina.

Op het ogenblik van de aankoop van de Tiense stukken verbleef baron Edmond te Londen. Na de verkoop werden de cameo en de ring dan ook naar Londen overgebracht, waar ze een tijd in één van de meest prestigieuze Londense musea tentoongesteld werden. Edmond keerde om gezondheidsredenen naar Frankrijk terug en nam zijn pas verworven schatten mee naar zijn woning in Parijs. Wat er daarna met de Tiense topstukken gebeurde, was tot voor kort een raadsel”. Tot zo ver het relaas van de geschiedschrijvers en journalisten.

De cameo en de drie tumuli van Grimde op metaal

De Grieken hebben ongeëvenaarde medailles en munten gegraveerd. Sommige van deze Griekse munten werden door de graveurs gesigineerd (zoals bv. Kimon, Euainetos, Euklides).

De Cercle Archéologique de Belgique liet in 1909 als herinnering een zilveren penning slaan met op de voorzijde de prachtige afbeelding van de cameo.

Op de keerzijde staan de drie tummen met wolkendek en enkele bomen met daarboven de tekst “LES TVMVLVS DE TIRLEMONT” en onderaan in Latijn het jaartal MDCCCXCII (1892). In de afsnede staat een bij boven twee gekruiste lauriertakken, die met een lint samengebonden zijn.

De penning is geslagen in zilver, weegt 12 gram en heeft een diameter van 30 mm.

Graveur: P. Fisch (voorzijde) en C. Magnien (keerzijde).

Atelier: Fisch, Brussel.

Als men een vergelijking maakt met de cameo en de penning van 1909, dan is het absoluut zeker dat deze laatste slechts ontstaan kan zijn, dank zij een afgietsel van de originele cameo. Het is trouwens bekend dat er afgietsels van het originele stuk ten tijde van de vondst werden genomen.

“Na de dood van baron Edmond de Rothschild ging een gedeelte van zijn kunstcollectie naar zijn oudste zoon James Armand Edmond de Rothschild (1878-1957). James had van zijn tante Alice een imposant landgoed geërfd in Waddesdon bij Aylesbury in Buckinghamshire. Hier ging hij samen met zijn vrouw Dorothy wonen. Een deel van James Franse erfenis had Engeland nog niet bereikt toen de Duitsers in 1940 Frankrijk binnenvielen. Rijksmaarschalk Hermann Göring eiste de geconfisqueerde stukken van de Franse Rothschilds op voor zijn privéverzameling.

Een groot deel van deze kunstschaten werden na de oorlog ontdekt in de Oostenrijkse zoutmijnen. Veel van deze verdwenen voorwerpen kwam zo terug bij zijn rechtmatige eigenaar in Waddesdon Manor terecht.”

Het mysterie van de cameo ontsluit

In 2007 deed Tienen mee aan de finale van de Monumentenstrijd op Canvas met als monument de drie tumuli in Grimde. Dit was een reden om nog eens te gaan grasduinen in het verleden.

Lutgart Vrancken, een medewerkster van het stadsarchief te Tienen, heeft na een maandenlange zoektocht de meer dan een eeuw geleden verdwenen kostbare Romeinse juwelen van het grafmonument van Marcus Probius Burrus teruggevonden. De juwelen bevonden zich in een kasteel in Engeland. Talloze wetenschappers zagen gedurende decennia hun zoektocht eindigen op een dood spoor. In het kader van de Monumentenstrijd en de hernieuwde aandacht voor het waardevolle monument, werd de speurtocht opnieuw aangevat en dit keer had men wel succes!

Zoals reeds vroeger vermeld werden na de oorlog een groot deel van deze kunstschaten ontdekt in de Oostenrijkse zoutmijnen. Gelukkig werden zij nooit uitgepakt. Het feit dat ze nog in hun oorspronkelijke kisten zaten vergemakkelijkte na de oorlog hun identificatie. Een team van geallieerden onder de leiding van de heer Rominer van het Metropolitan Museum in New York werd na de wapenstilstand belast met de identificatie en recuperatie van geconfisqueerde goederen. Een deel van de verdwenen voorwerpen kwam zo terug bij zijn rechtmatige eigenaar in Waddesdon Manor terecht, zo ook de Tiense camee en verlovingsring.

In Waddesdon Manor, dat sinds 1957 deel uitmaakt van de National Trust, wist men tot voor kort niet waar deze juwelen vandaan kwamen. Zij bevonden zich nog in de oorspronkelijke doos. Elk object was voorzien van een nazinummer, beginnend met een R. De Romeinse juwelen bleven nog een tijd in het privébezit van James weduwe, Dorothy, die ze pas in 1971 aan de National Trust overmaakte. Zij werden op aanvraag van de National Trust door enkele Engelse deskundigen van het British Museum aan een onderzoek onderworpen en door hen als afkomstig uit de 1ste en 2de eeuw gedateerd.

Deze stukken werden na een maandenlange speurtocht langs archieven, veilinghuizen en musea door historica Lutgart Vrancken, medewerkster van het Stadsarchief te Tienen herontdekt: een Engelse detectivestory waardig.

Historica Lutgart Vrancken.

Foto: Pierre Degel.

Wij kennen mevrouw Vrancken reeds jaren en brachten haar een bezoek in het museum. Op onze vraag hoe het allemaal in zijn werk is gegaan vertelde Lutgart Vrancken ons het volgende:

“Mijn zoektocht naar de verdwenen Tiense stukken leidde mij eerst naar de *Rothschild Archive* te Londen. Assistent archivaris Barbra Ruperto tipte mij over het bestaan van een grote Rothschild familiecollectie in *Waddesdon Manor*, een *estate* dat nu deel uitmaakte van de *National Trust*. Op 28 november 2006 kreeg ik hier het verlossende antwoord: de gouden ring met opschrift *CONCORDI COMMVN* maakte deel uit van hun collectie. Aanvankelijk bestond nog wat onzekerheid over de bewaarplaats van de camee, maar op 1

december werd mij meegedeeld dat ook dit voorwerp in hun bezit was. De camee was vorig jaar zelfs samen met andere Romeinse voorwerpen, opgesteld in een tentoonstelling over het werk van de 19de-eeuwse Italiaanse beeldhouwer Pistrucci.

Volgens mijn contactpersoon ter plaatse, men tot voor kort helemaal in het duister

*Lutgart Vrancken oog in oog met
keizer Augustus en de cameo.*

Foto: Pierre Degel.

Bibliografie

J. Mertens, *Een Gallo-Romeinse nederzetting*, Tienen, 1972.

Paul Kempeneers, *Aren lezen aan de Gete*, Tienen, 1975.

André Dewil, *Romeins verleden in Tienen herleeft*, Tijdschrift Echo Numismatica Tienen, 1979, oktober nr. 10.

Pierre Degel en Staf Thomas, *Catalogus van Tiense penningen, medailles en zegelmatrijzen*, Tienen, 1984.

Leon Lecock, *De hanemannen van Grimde, Monografie van een Tiense wijk*, Tienen, 1995.

F. De Ridder, *Historiek der straten en openbare pleinen van Tienen*, p. 140-143.

Lutgart Vrancken, *Het vroeg 19de-eeuwse Tienen, een wissel op de toekomst...*, in: De Kleuren van de Keyser, Tienen, 2004.

Marleen Martens, *De tumuli van Grimde, het grafmonument van Marcus Probius Burrus*, Tijdschrift Museumopener, Tienen, 2006, september nr. 3.

Lutgart Vrancken, *Tweeduizend jaar oude juwelen na meer dan een eeuw terecht*, Tijdschrift Museumopener, Tienen, 2007, februari nr. 1.

Pierre Degel

assistent-conservator Rachel Boak, tastte over de oorsprong van deze juwelen. Het enige dat men in Waddesdon wist was dat ze in 1897 naar Parijs werden overgebracht in een speciaal voor dit doel ontworpen doos. Deze bewering klopt met de gegevens die wij terugvonden in de *Gazet van Thienen*. In dezelfde doos bevonden zich ook andere sierraden en voorwerpen uit Romeins glas die Edmond uit Palestina had meegebracht. In Waddesdon leefde men tot voor kort in de veronderstelling dat alle voorwerpen uit deze doos van Palestina afkomstig waren. Het lijkt me echter zeer onwaarschijnlijk dat de ring en de cameo, die in 1894 in België werden aangekocht, zich enkele jaren later in Palestina zouden bevonden hebben. Meer waarschijnlijk is dat Edmond ze bij zijn terugkeer naar Parijs met andere Romeinse voorwerpen liet vermengen. Er blijven in deze kwestie nog vele vragen onopgelost, maar zeker is dat zowel de unieke verlovingsring als de uitzonderlijke cameo met de beeltenis van Augustus na meer dan honderd jaar opnieuw opgedoken zijn, een Engelse “whodonit” waardig.”

Wij wensen mevrouw Vrancken proficiat bij het behaalde succes en hopen de beroemde juwelen van de vondst eens in Tienen te kunnen bewonderen.